Nr 246.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående pensionering av vissa fjärdingsmän; given Stockholms slott den 3 mars 1938.

Kungl. Maj:t vill härmed, under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över finansärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla det förslag, om vars avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

Under Hans Maj:ts
Min allernådigste Konungs och Herres frånvaro:

GUSTAF ADOLF.

Ernst Wigforss.

Utdrag av protokollet över finansärenden, hållet inför Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten i statsrådet å Stockholms slott den 3 mars 1938.

Närvarande:

Statsministern HANSSON, ministern för utrikes ärendena SANDLER, statsråden PEHRSSON-BRAMSTORP, WESTMAN, WIGFORSS, MÖLLER, LEVINSON, ENGBERG, NILSSON, QUENSEL, FORSLUND.

Efter gemensam beredning med chefen för socialdepartementet anför chefen för finansdepartementet, statsrådet Wigforss:

Jag anhåller att få underställa Kungl. Maj:ts prövning fråga om pensionering av fjärdingsmän, vilka blivit entledigade på grund av tillkomsten av lagen den 6 juni 1925 (nr 170) om polisväsendet i riket.

Enligt lagen den 29 september 1899 angående fjärdingsmansbestyrets utgörande, vilken genom den nya polislagens genomförande från och med den 1 januari 1932 upphört att gälla, skulle varje socken i landet vara skyldig att anställa minst en fjärdingsman; dock finge med länsstyrelsens medgivande två eller flera smärre socknar, som gränsade intill varandra, förena sig om en fjärdingsman. Fjärdingsman utsågs av kommunalstämman för en tid av minst tre år i sänder och skulle av kommunen förses med skälig lön. I instruktionen för fjärdingsmännen den 29 september 1899 föreskrevs, att de skulle vara skyldiga biträda landsfiskalerna ej blott med egentliga polisgöromål utan även med handräckningsgöromål.

Genom den i samband med ikraftträdande av 1925 års polislag genomförda nya distriktsindelningen blevo vissa fjärdingsmanssysslor överflödiga, och på grund av skärpta kompetensfordringar och föreskrifter beträffande viss pensionsålder kunde en del fjärdingsmän icke erhålla förnyad anställning.

Någon rätt för fjärdingsman, vilken icke blivit underkastad bestämmelserna i den nya polislagen, att vid avgång från tjänsten erhålla pension förefinnes icke. I enstaka fall har dock vederbörande kommun tillerkänt fjärdingsman sådan förmån. Vid flera tillfällen har jämväl riksdagen under vissa villkor beviljat pension åt sådan befattningshavare, men fjärdingsmannen har då samtidigt varit polisman, till vars avlönande statsbidrag utgått.

I skrivelse den 31 oktober 1930 gjorde *svenska polisförbundet* framställning i syfte att åtgärd måtte vidtagas för beredande av pension eller understöd av statsmedel åt inom landskommuner anställda fjärdingsmän och polismän, vilka i samband med den nya polislagens ikraftträdande förlorat sin befattning, dock under förutsättning att denna innehafts i minst 10 år och att årslönen uppgått till minst 300 kronor.

Häröver avgav *statskontoret* utlåtande den 31 december 1932, därvid fogats yttranden från samtliga länsstyrelser.

I detta utlåtande lämnade statskontoret till en början redogörelse för fjärdingsmanssysslans allmänna karaktär ävensom fjärdingsmännens anställningsförhållanden, såvitt angår tiden före nya polislagens ikraftträdande, och erinrade därvid bland annat om följande uttalande av vederbörande departementschef i propositionen nr 58 till 1925 års riksdag, innefattande förslag till den nya polisorganisationen:

Fjärdingsmansbefattningen är såsom regel en bisyssla, och avlöningen är också bestämd med hänsyn härtill. En följd härav är, att fjärdingsmannen måste skaffa sig andra inkomstkällor för att kunna existera, och, enligt vad erfarenheten visat, får på grund härav på många håll fjärdingsmansverksamheten stå tillbaka för annat, mera inbringande arbete.

Den omständigheten, att fjärdingsmännen väljas för relativt kort tid — funktionstiden överstiger ganska sällan tre år — är jämte nu anförda förhållande också ägnad att försvaga deras ställning. Det torde i detta sammanhang böra erinras om att enligt verkställd utredning under tioårsperioden 1911—1920 ej mindre än 143 fjärdingsmansbefattningar växlat inne-

havare fyra eller flera, högst tio gånger, medan ett, två och tre personalombyten skett i respektive 798, 396 och 397 distrikt. I åtskilliga av dessa fall hava givetvis vederbörande fjärdingsmän avlidit eller själva frivilligt dragit sig tillbaka, men att fjärdingsmännens dåliga avlöning och beroende ställning spelat in i ett stort antal fall synes högst antagligt.

I anslutning till de av länsstyrelsen avgivna yttrandena ingick statskontoret därefter på ett bedömande av den av svenska polisförbundet gjorda framställningen och anförde därvid följande:

Enligt föreliggande utredning har vid den nya polisorganisationens genomförande ett icke obetydligt antal fjärdingsmän förlorat sina befattningar. Den av svenska polisförbundet gjorda framställningen innebär, att staten skulle utan bidrag från vederbörande kommuners sida åtaga sig pensionering av sådana överflödiga fjärdingsmän, vilka kunna räkna en tjänstetid av minst 10 år och därunder haft en minimilön av 300 kronor för år. Av de i ärendet avgivna yttrandena framgår emellertid, att flertalet länsstyrelser icke ansett sig kunna förorda en dylik anordning, varigenom kostnaderna för ifrågavarande pensionering skulle helt drabba statsverket. Med hänsyn till att fjärdingsmannabefattningarna vore att betrakta såsom kommunala tjänster, hava vissa länsstyrelser ansett, att lösande av frågan om fjärdingsmännens pensionering vore en uteslutande kommunal angelägenhet, vartill bidrag av statsmedel icke ens till någon del borde utgå. En pensionering i enlighet med polisförbundets hemställan skulle för statsverkets vidkommande även komma att medföra ganska väsentliga kostnader. Såvitt statskontoret kunnat döma av i ärendet meddelade uppgifter, torde antalet fjärdingsmän, som under i framställningen angivna förutsättningar skulle komma i åtnjutande av pension, uppgå till omkring 430. Därest, såsom polisförbundet hemställt, pensionen bestämdes till två tredjedelar av fjärdingsmannens senast innehavda lön, skulle med beräkning av en genomsnittlig lön av 600 kronor för envar av dem statsverkets årliga utgifter för nu berörda ändamål belöpa sig till ungefär 172,400 kronor oberäknat dyrtidstillägg.

I stället för en helt statlig pensionering hava flertalet länsstyrelser förordat ett system med statsbidrag till kommuner, som åtagit sig att enligt vissa grunder pensionera nu ifrågavarande befattningshavare. En dylik anordning har ansetts motiverad med hänsyn till, bland annat, att fjärdingsmännen, som till viss del fullgjort även statliga uppdrag, genom ändrad lagstiftning mistat sina tjänster.

Beträffande de allmänna grunderna för en dylik pensionering hava olika meningar uttalats. Enligt polisförbundets framställning skulle till erhållande av pension icke ifrågakomma fjärdingsman, vilken innehaft sin tjänst allenast såsom bisyssla. Detta har förbundet ansett vara fallet, då årslönen understigit 300 kronor. Länsstyrelserna hava i allmänhet ansett, att gränsen mellan bisyssla och tjänst, vilken giver sin innehavare full försörjning, bör dragas vid ett väsentligt högre lönebelopp. Så hava till exempel länsstyrelserna i Södermanlands samt Göteborgs och Bohus län föreslagit, att pension skulle utgå endast vid en årslön av 400 kronor och därutöver. Länsstyrelsen i Uppsala län har såsom villkor för erhållande av pension föreslagit en minimilön av 700 kronor. Länsstyrelsen i Örebro län har i sådant hänseende anfört, att i de fall, då kommunalmyndighets beslut om avlöning åt fjärdingsman jämlikt övergångsbestämmelserna till polislagen underställts länsstyrelsens prövning, hade, när fråga varit om en av tjänsten helt sysselsatt befattningshavare, lönebeloppet icke i något fall un-

derstigit 1,200 kronor, och i intet fall torde enligt länsstyrelsens mening, såvitt Örebro län anginge, lön åt fjärdingsman, som kunde anses av tjänsten åtminstone huvudsakligt upptagen, för närvarande uppgå till mindre belopp än 800 kronor.

Beträffande fordran på viss minimitjänstetid hava en del länsstyrelser funnit den av polisförbundet föreslagna tiden — 10 år — väl kort. Så har till exempel länsstyrelsen i Malmöhus län ansett, att tjänsteåldern bör uppgå till 15 à 20 år. Länsstyrelsen i Västmanlands län uppställer såsom villkor för erhållande av hel pension en tjänstetid av minst 30 år. För kortare tjänstetid borde enligt länsstyrelsens mening pensionen utgå med avkortat belopp i förhållande till det mindre antalet tjänstår.

Polisförbundet har icke angivit någon begränsning av rätten till erhållande av pension med hänsyn till viss levnadsålder vid avgång från tjänsten. Länsstyrelsen i Hallands län framhåller, att från rätt till pension bör undantagas fjärdingsman, som uppnått sådan ålder, att han, även om den nya organisationen icke kommit till stånd, icke kunnat kvarstå någon längre tid. Likaså borde från sådan rätt uteslutas fjärdingsman, som vid avgång från tjänsten ännu är så ung, att övergång till annat yrke skäligen bort kunna förväntas. Länsstyrelserna i Uppsala och Malmöhus län anse däremot, att för pension bör fordras en levnadsålder av minst 55 år.

I de fall, då frågan om beräkning av pensionsbeloppet berörts i de avgivna yttrandena, har föreslagits, att pensionen må utgöra $^2/_3$ av fjärdingsmannens förutvarande fasta avlöning. Det framgår emellertid icke alltid tydligt, huruvida härmed avses den för fjärdingsmannen senast bestämda lönen eller om till grund för beräkning av pensionen skall läggas medeltalet av fjärdingsmannens lön under åren närmast före avgången från tjänsten. Allenast länsstyrelsen i Södermanlands län har anfört, att pensionen bör motsvara $^2/_3$ av medellönen för till exempel de fem sista tjänståren.

Vad angår statsbidragets storlek i förhållande till pensionsbeloppet hava olika meningar gjorts gällande. Länsstyrelsen i Uppsala län anser sig ej kunna förorda statsbidrag till högre belopp än $^1/_3$ av pensionsbeloppet. Länsstyrelserna i Södermanlands, Kalmar, Gotlands, Göteborgs och Bohus samt Västmanlands län förorda, att bidrag av statsmedel lämnas till belopp motsvarande hälften av pensionen. Länsstyrelsen i Älvsborgs län ifrågasätter, huruvida icke statsbidrag bör utgå med $^2/_3$ av det fastställda understödsbeloppet.

I detta sammanhang torde böra nämnas, att omkring 35 kommuner beviljat eller ställt i utsikt understöd åt sådana fjärdingsmän, som icke kunnat beredas anställning inom den nya polisorganisationen.

Statskontoret sammanfattade sin mening rörande ifrågavarande pensioneringsspörsmål på följande sätt:

Fjärdingsmannabefattningen synes oftast hava varit att betrakta såsom bisyssla. I en del fall torde visserligen fjärdingsmannen av befattningen ifråga hava erhållit sin huvudsakliga försörjning, men då han med hänsyn till sättet för tjänstens tillsättande icke med säkerhet kunnat påräkna förnyad anställning efter tjänstetidens utgång, torde han få anses hava varit inriktad på möjligheten att bliva nödsakad övergå till annan verksamhet.

Genom övergångsbestämmelserna i polislagen torde även i allmänhet hava möjliggjorts för befattningshavare, som icke kunnat förvänta återanställning, att förbereda övergång till annan sysselsättning. Ifrågavarande lag, som trädde i kraft den 1 januari 1926, skulle senast den 1 januari 1932 vara helt satt i tillämpning. Önskade kommun, som enligt fastställd indelning skulle utgöra eget polisdistrikt, att lagen skulle före sistnämnda dag erhålla tillämp-

ning på kommunen, kunde ansökning därom göras hos länsstyrelsen. Befunnes, att inom kommunen tjänstgörande fjärdingsmän icke ägde att kvarstå i tjänsten efter den tidpunkt, från vilken lagen enligt ansökningen skulle bliva tillämplig å kommunen, eller kunde uppsägas till nämnda tidpunkt samt att statsmedel funnes tillgängliga för bidrag till de fjärdingsmän, som enligt lagen skulle vara anställda inom kommunen, skulle ansökningen bifallas. Vad sålunda stadgats skulle äga motsvarande tillämpning, om de kommuner, som enligt fastställd indelning helt eller delvis inginge i visst polisdistrikt, gjorde ansökan om att lagen skulle bliva tillämplig för distriktet.

Det vill med hänsyn till nu anförda omständigheter synas statskontoret, att genomförandet av den nya polisorganisationen icke kan åberopas såsom skäl för staten att åtaga sig eller bidraga vid pensionering av sådana fjärdingsmän, varom här är fråga. Det torde dessutom böra framhållas, att någon rätt till pension för fjärdingsmän icke tidigare förefunnits. Med hänsyn till fjärdingsmannabefattningens allmänna karaktär av bisyssla skulle en pensionering av ifrågavarande befattningshavare även innebära en avvikelse från de principer, som tillämpas vid statlig pensionering. Då befattningarna i fråga därjämte äro att anse såsom uteslutande kommunala tjänster, ehuru med desamma varit förenad skyldigheten att utöva vissa statliga funktioner, torde det enligt statskontorets mening närmast åligga vederbörande kommuner att sörja för innehavarnas pensionering. Statskontoret hyser därför starka betänkligheter mot vidtagande av åtgärder i den riktning, som i polisförbundets framställning avses eller av flertalet länsstyrelser förordats.

Därest emellertid billighetsskäl skulle kunna anses motivera, att staten lämnar sin medverkan vid lösande av berörda fråga, synes detta lämpligast böra ske i form av statsbidrag till kommun, som förklarat sig villig att enligt vissa grunder åtaga sig pensionering av sådan fjärdingsman, som genom den nya polislagens tillkomst icke kunnat beredas förnyad anställning. Såsom villkor för statsbidrag torde därvid böra gälla, att fjärdingsmannen under en längre följd av år innehaft sin befattning samt att han kan sägas av densamma hava erhållit sin huvudsakliga försörjning. Det synes jämväl skäligt, att hänsyn tages till vederbörande befattningshavares behov av understöd.

Beträffande frågan om tjänstetidens längd har — såsom förut framhållits — polisförbundet föreslagit en minimitid av 10 år. Denna tid måste statskontoret finna alltför kort. Enligt numera gällande bestämmelser för befattningshavare vid polisväsendet fordras för att hel pension vid avgång efter uppnådd pensionsålder skall kunna erhållas en tjänstetid av 30 år. Det synes emellertid statskontoret, att i nu berört hänseende föreskrifterna i kungörelsen den 15 januari 1926 (nr 10) angående förtidspension och avskedsersättning åt vissa övertaliga civila löntagare vid armén och marinen skulle kunna tjäna till vägledning. I nämnda kungörelse stadgas för löntagare, tillhörande grupperna II och III, en sammanlagd anställningstid av minst 15 år för erhållande av förtidspension. Det torde icke kunna anses oskäligt, att i nu ifrågavarande fall motsvarande tid föreskrives såsom villkor för erhållande av pension, vartill bidrag av statsmedel skall utgå.

Polisförbundet har vidare ansett, att en årlig lön av 300 kronor bör utgöra gräns mellan fjärdingsmannabefattningen såsom bisyssla och densamma såsom tjänst, varav innehavaren haft sitt huvudsakliga levebröd. Statskontoret finner det föga sannolikt, att en befattning med så låg årsavlöning utgjort innehavarens huvudsakliga sysselsättning. Med hänsyn till de olika uppgifter, som härutinnan lämnas av länsstyrelserna, synes viss minimiavlöning icke böra fastställas såsom villkor för utfående av statsbidrag, utan torde i varje särskilt fall böra prövas, huruvida sådana omständigheter föreligga, att fjärdingsmannabefattningen kan sägas icke hava varit bisyssla.

Såsom vissa länsstyrelser gjort gällande, torde pension icke böra utgå till fjärdingsman, som vid avgång från tjänsten ännu är så ung, att övergång till annan sysselsättning skäligen bör kunna förväntas. Polisförbundet har härutinnan icke angivit någon begränsning. Statskontoret anser, att i förevarande fall lämpligen bör fordras samma levnadsålder, som i ovanberörda kungörelse den 15 januari 1926 (nr 10) föreskrivits för löntagare för erhållande av förtidspension, nämligen 50 år.

Svenska polisförbundet har hemställt, att pensionen måtte bestämmas till $^2/_3$ av fjärdingsmannens senast innehavda lön. Statskontoret har häremot ingen annan erinran att göra, än att pensionen rättvisligen synes böra utgöra $^2/_3$ av medeltalet av fjärdingsmannens lön för till exempel de fem sista åren före den 1 januari 1932.

Vad beträffar statsbidragets storlek i förhållande till pensionsbeloppet, torde detsamma böra utgå med högst hälften av nämnda belopp.

Med hänsyn till de ovissa faktorer, som, på sätt ovan anförts, kunna spela in vid bestämmande av pension åt fjärdingsman, anser sig statskontoret för närvarande icke kunna verkställa någon beräkning av statsverkets kostnader för en pensionering i överensstämmelse med nu angivna allmänna riktlinjer. Statskontoret förutsätter emellertid, att, därest skäl skulle nu anses föreligga för upptagande av frågan till realprövning, statskontoret beredes tillfälle att på grundval av den utredning i ärendet, som ytterligare må befinnas erforderlig, inkomma med förnyat utlåtande.

Sedan svenska polisförbundet, i anledning av vad statskontoret i ärendet anfört, den 20 mars 1933 ingivit ytterligare en skrivelse i ämnet och *svenska landskommunernas förbund* den 25 november 1933 avgivit yttrande i ärendet, fann *Kungl. Maj:t* genom beslut den 18 oktober 1935 den av polisförbundet gjorda framställningen icke föranleda någon Kungl. Maj:ts åtgärd.

I två likalydande motioner till 1936 års riksdag, nämligen nr 148 i första kammaren och nr 462 i andra kammaren, hemställdes, att riksdagen måtte besluta, att av statsmedel bidrag med tre fjärdedelar av kostnaden skulle utgå till kommun, som åtoge sig pensionering av genom nya polislagens tillkomst entledigad fjärdingsman, vilken i tjänsten åtnjutit en årlig lön av minst 500 kronor, vid entledigandet uppnått en levnadsålder av 50 år och i fortlöpande följd under minst 10 år innehaft den befattning, från vilken han entledigats, under förutsättning tillika att den beslutade pensionen uppginge till två tredjedelar av den entledigades lön under sista anställningsåret. Alternativt hemställde motionärerna, att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning och förslag i ämnet.

Under åberopande av vad som anförts i bankoutskottets av riksdagen godkända utlåtande nr 36 anhöll 1936 års riksdag i skrivelse nr 188, att Kungl. Maj:t ville låta verkställa utredning rörande frågan om pensionering av fjärdingsmän, vilka blivit entledigade på grund av tillkomsten av 1925 års polislag, samt därefter för riksdagen framlägga det förslag, vartill utredningen kunde giva anledning.

I sitt berörda utlåtande anförde bankoutskottet följande:

Fjärdingsmannabestyrets utgörande var ursprungligen en rent kommunal angelägenhet, i det att fjärdingsmännen utsågos genom val å kommunalstämma för viss tid och jämväl erhöllo avlöning av kommunerna. De med befattningarna förenade göromålen voro också, åtminstone i äldre tider, till övervägande del av kommunal natur. I dessa förhållanden inträdde dock efterhand en förändring såtillvida, att med befattningarna kommo att förenas ett antal statliga funktioner, avseende såväl egentlig polisverksamhet som jämväl och framför allt olika slag av exekutionsgöromål, huvudsakligen restindrivning. I flertalet fall torde, såsom den av statskontoret och länsstyrelserna verkställda utredningen utvisar, fjärdingsmannabefattningen före tillkomsten av den nya polislagen haft karaktär av bisyssla.

Otvivelaktigt medförde 1925 års polislagstiftning för fjärdingsmannakårens vidkommande vissa svårigheter därigenom att åtskilliga befattningshavare utan eget förvållande berövades möjligheten till fortsatt anställning. Det har synts utskottet kunna ifrågasättas, huruvida icke staten av billighetsskäl borde i någon mån bidraga till pensioneringen av fjärdingsmän, som sålunda nödgats frånträda sin tjänst på grund av polislagens ikraftträdande. I betraktande av de av statskontoret anförda, i och för sig bärande skäl, som tala mot åtgärder från statens sida i berörda avseende, är det emellertid av vikt, att grunderna för statens medverkan så avvägas, att densamma begränsas till vad som måste anses vara rimligt med hänsyn till de särskilda anställnings- m. fl. förhållanden, som förelegat beträffande de fjärdingsmän, varom här är fråga.

Såsom framgår av utredningen i ärendet, har statskontoret, för den händelse staten skulle medverka vid här ifrågavarande pensionering, uppdragit vissa allmänna riktlinjer för en dylik pensionering. Såsom villkor för pension har det synts statskontoret böra uppställas, att fjärdingsmannen dels under en längre tid innehaft sin befattning, dels vid avgången ur tjänst uppnått viss levnadsålder, dels ock av sin befattning erhållit sin huvudsakliga försörjning. Jämväl motionärerna hava gjort vissa yrkanden i sådan riktning. Såväl statskontoret som motionärerna hava vidare förordat, att statens medverkan vid pensioneringen skulle lämnas i form av statsbidrag till kommun, som förklarat sig villig att enligt vissa grunder åtaga sig pensionering av till följd av polislagen entledigad fjärdingsman, och i samband därmed framställt förslag rörande storleken av de pensionsbelopp, som borde ifrågakomma, ävensom rörande statsbidragets storlek i förhållande till pensionsbeloppet. Statskontoret har slutligen funnit skäligt, att hänsyn tages till vederbörande befattningshavares behov av understöd.

Vad sålunda anförts berör enligt utskottets mening de viktigaste av de faktorer, som böra tagas i betraktande vid bedömande av här avsedda pensioneringsfråga. Utskottet är emellertid icke berett att på grundval av nu föreliggande material tillstyrka antagandet av några regler för pensioneringen, även om det vill förefalla utskottet, som om en lösning av frågan skulle kunna ske i nära överensstämmelse med de av statskontoret uppdragna riktlinjerna. I likhet med statskontoret finner utskottet erforderligt att, innan frågan upptages till slutlig prövning, ytterligare utredning i ämnet verkställes, därvid jämväl beräkning av kostnaderna för pensioneringen bör ske. Utskottet finner sig alltså böra föreslå, att utredning verkställes genom Kungl. Maj:ts försorg rörande de förutsättningar, som böra föreligga för beviljande av bidrag av statsmedel till pensionering i nu förevarande fall, ävensom rörande de grunder, som böra tillämpas vid pensionsbeloppens beräkning.

Genom beslut den 30 oktober 1936 uppdrog Kungl. Maj:t åt statskontoret att verkställa den i riksdagens förenämnda skrivelse avsedda utredningen samt att därefter inkomma med på utredningen grundat utlåtande och förslag i ämnet.

Med utlåtande den 14 oktober 1937 har statskontoret överlämnat sålunda anbefalld utredning och därvid tillika framlagt förslag till kungörelse angående statsbidrag till pensionering av fjärdingsmän, vilka entledigats på grund av tillkomsten av 1925 års polislag.

Beträffande utredningens verkställande har statskontoret meddelat, att ämbetsverket i syfte att erhålla erforderligt underlag för utredningen genom cirkulärskrivelse anmodat samtliga länsstyrelser att å särskilt utarbetade blanketter lämna vissa uppgifter över de fjärdingsmän, som kunde tänkas komma i fråga för en pensionering av nu avsett slag, samt att härförutom yttra sig över de huvudgrunder till ordnande av dessa befattningshavares pensionering, som av ämbetsverket framlagts i dess utlåtande den 31 december 1932.

De sålunda inkomna uppgifterna avse samtliga fjärdingsmän inom riket med en tjänstetid av minst 10 år, vilka blivit entledigade i samband med tillkomsten av 1925 års polislag. Av en över dessa uppgifter verkställd sammanställning framgår, att det sammanlagda antal fjärdingsmän, varom här är fråga, utgör 482, av vilka emellertid endast 422 vid tidpunkten för den nya polisorganisationens genomförande i kommunen uppnått en ålder av 50 år. Sistnämnda 422 fjärdingsmän hava fördelats i två huvudgrupper, den ena omfattande sådana, vilka vid nyssnämnda tidpunkt uppnått 10 men icke 15 tjänstår, sammanlagt 135, medan till den andra, vilken omfattar 287, förts sådana fjärdingsmän, som uppnått 15 tjänstår eller därutöver. Inom var och en av dessa huvudgrupper har vid sammanställningen uppdelning skett i olika grupper, beroende på vederbörandes årliga medellön under de sista fem åren före tidpunkten för den nya polisorganisationens genomförande i kommunen.

I statskontorets nu föreliggande utlåtande av den 14 oktober 1937 har ämbetsverket meddelat, att flertalet länsstyrelser i sina yttranden över det av statskontoret den 31 december 1932 framlagda förslaget till pensionering lämnat detsamma utan erinran, samt för egen del anfört, att statskontoret vid den omprövning, som nu skett inom ämbetsverket, funnit övervägande skäl tala för att en reglering av frågan om här åsyftade fjärdingsmäns pensionering komme till stånd efter i huvudsak de riktlinjer, som ämbetsverket i sitt tidigare utlåtande angivit. Beträffande *förutsättningarna för statsbidrag till pensioneringen och statsbidragets storlek* har statskontoret anfört följande:

Såsom statskontoret i sitt tidigare utlåtande framhållit och bankoutskottet biträtt, bör statsbidrag utgå endast till pensionering av sådana fjärdingsmän, vilkas *entledigande skett i anledning av den nya polisorganisationens införande i kommunen.* Skulle — såsom ämbetsverket vid genomgång av det föreliggande materialet i en del fall uppmärksammat — sålunda entledigad

fjärdingsman på förordnande under en kortare tid hava uppehållit den nya befattningen i avvaktan på tjänstens tillsättande med kompetent innehavare, bör detta enligt ämbetsverkets mening icke i och för sig utgöra hinder för kommunen att erhålla statsbidrag till fjärdingsmannens pension. Givetvis bör dock vid statsbidragets avvägning hänsyn icke få tagas till den lön, som under förordnandet efter entledigandet uppburits.

Beträffande de ytterligare villkor, som statskontoret i sitt föregående utlåtande ansett böra uppställas som förutsättningar för statsbidrag, angavs bland annat, att fjärdingsmannen vid avgång från tjänsten skulle hava uppnått en *ålder av 50 år*. Detta villkor har icke föranlett någon erinran från de hörda myndigheterna. För att emellertid undvika varje tvekan om den rätta tolkningen av en sådan föreskrift i det fall då vederbörande efter den nya polisorganisationens genomförande i kommunen på tillfälligt förordnande uppehåller den nya befattningen — vilken tid icke torde böra tillmätas betydelse i förevarande hänseende — synes nämnda villkor böra utformas så, att fjärdingsmannen vid tidpunkten för den nya polisorganisationens genomförande i kommunen skall hava uppnått en levnadsålder av femtio år.

Huru lång den *anställningstid* bör hava varit, som skall utgöra minimum för att statsbidrag skall komma ifråga, kan måhända vara tveksamt. I sitt tidigare utlåtande förordade ämbetsverket en sammanlagd anställningstid av minst 15 år. För att erhålla ett fylligare utredningsmaterial lät dock statskontoret de från länsstyrelserna infordrade uppgifterna omfatta samtliga fjärdingsmän med mer än 10 års tjänstetid. Som tidigare framhållits hava 135 av dessa icke uppnått 15 men väl 10 tjänstår, medan för 287 tjänstetiden utgör 15 år eller mera. Det övervägande antalet länsstyrelser hava i sina yttranden lämnat statskontorets förslag om en gränsdragning vid 15 tjänstår utan erinran. Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län och landsfogden i Uppsala län hava dock — liksom motionärerna till 1936 års riksdag — ansett, att statsbidrag bör utgå även i det fall, att tjänstetiden är kortare, dock lägst 10 år.

Vid de överväganden i denna fråga, som ånyo ägt rum inom statskontoret, hava tillräckliga skäl icke ansetts föreligga att frångå ämbetsverkets tidigare förslag i berörda hänseende, detta bland annat med hänsyn till att enligt ämbetsverkets mening statsbidrag till pensionering av icke-statliga befattningshavare överhuvudtaget bör ifrågakomma endast då synnerligen starka skäl kunna åberopas för en dylik medverkan från statens sida. Statskontoret får därför förorda, att som villkor för att statsbidrag skall utgå fordras, att vederbörande vid tidpunkten för den nya polisorganisationens genomförande i orten under en sammanlagd tid av minst femton år innehaft anställning som fjärdingsman. Däremot har ämbetsverket icke ansett, att anledning finnes att föreskriva, att — i likhet med vad som stadgats i kungörelsen den 15 januari 1926 (nr 10) angående förtidspension och avskedsersättning åt vissa övertaliga civila löntagare vid armén och marinen — endast sammanhängande anställningsperioder om minst ett år eller därutöver må tillgodoräknas.

I sitt i ärendet tidigare avgivna utlåtande uppställde statskontoret vidare som förutsättning för statsbidrag, att fjärdingsmannen av uppdraget haft sin *huvudsakliga försörjning*. Ämbetsverket ansåg icke någon i penningar fixerad minimiavlöning böra fastställas utan höll före, att i varje särskilt fall borde prövas, huruvida sådana omständigheter förelåge, att fjärdingsmannabefattningen kunde sägas icke hava varit bisyssla.

I sina yttranden hava ett par länsstyrelser framhållit, att svårigheter äro förknippade med att avgöra, huruvida fjärdingsmannen haft sin huvudsakliga sysselsättning av fjärdingsmannaanställningen eller ej.

Statskontoret vill icke förneka, att vissa svårigheter kunna möta, när det gäller att bedöma ifrågavarande spörsmål. I sådant avseende må pekas på de olika uppgifter, som lämnats i länsstyrelsernas sammanställningar. Medan i fem fall med en så låg lön som 200—300 kronor och i ett tiotal fall, där löneförmånerna uppgått till 300—400 kronor, uppdraget angivits vara fjärdingsmannens huvudsakliga sysselsättning, har sålunda i andra fall, där lönen varit 500—600 kronor eller högre, så ansetts icke vara förhållandet.

För att möjliggöra tillräcklig smidighet i tillämpningen måste statskontoret dock vidhålla, att någon bestämd gräns i lönehänseende icke bör dragas, utan synes endast böra uppställas det allmänna villkoret, att fjärdingsmannaanställningen utgjort fjärdingsmannens huvudsakliga sysselsättning och förvärvskälla.

I allmänhet torde denna fråga bäst kunna bedömas genom en jämförelse med vederbörandes sysselsättning vid sidan av uppdraget samt inkomst därav. Är emellertid lönen påfallande låg såsom i de ovan angivna fallen, bör enligt statskontorets mening förebringas särskilda omständigheter till stöd för att fjärdingsmannauppdraget verkligen varit att anse som den huvudsakliga sysselsättningen.

I sitt tidigare yttrande ansåg statskontoret skäligt, att hänsyn toges till vederbörandes *behov av understöd.* Länsstyrelserna i Södermanlands och Västernorrlands län hava ifrågasatt, om det kan anses befogat att begränsa statsbidraget till sådana fall, där ett dylikt behov finnes vara för handen. Övriga länsstyrelser hava lämnat förslaget på denna punkt utan erinran.

Med hänsyn till angelägenheten av att — som bankoutskottet understrukit — grunderna för statens medverkan så avvägas, att densamma begränsades till vad som måste anses rimligt med hänsyn till föreliggande särskilda förhållanden, torde nämnda villkor böra bibehållas. Det kan ifrågasättas, om icke i författningen borde angivas en viss inkomstgräns, som skulle vara avgörande för frågan, huruvida behov föreligger eller ej. I betraktande av olika orters dyrhet, vederbörandes försörjningsplikt och andra omständigheter anser statskontoret emellertid icke en dylik generell regel lämplig, utan förordar ämbetsverket i nu ifrågavarande hänseende som villkor för statsbidrag, att fjärdingsmannen icke utan sådan pension, som här avses, äger skälig bärgning. Invändningarna mot uppställandet av ett dylikt villkor torde väsentligen bortfalla, därest — som statskontoret i det följande kommer att förorda — en central prövning av förevarande spörsmål anordnas.

I anslutning till vad som gäller enligt kungörelsen den 7 december 1934 (nr 585) med föreskrifter angående pensionering av viss arbetarpersonal i statens tjänst har vidare ansetts böra uppställas det villkoret, att fjärdingsmannen i sin tjänstgöring gjort sig förtjänt av *gott vitsord.*

Slutligen torde som förutsättning för att statsbidrag skall utgå böra fordras, att *den av kommunen beviljade pensionen fyller vissa minimikrav.* I sitt utlåtande den 31 december 1932 ansåg statskontoret, att pensionen borde utgöra $^2/_3$ av medeltalet av fjärdingsmannens lön för exempelvis de fem sista åren före den 1 januari 1932.

I enlighet härmed synes till utgångspunkt vid beräkningen av det pensionsbelopp, vilket bör läggas till grund för avvägningen av statsbidraget, böra tagas fjärdingsmannens medellön under de fem sista åren före polisorganisationens genomförande i kommunen. I det fall att fjärdingsmannen efter entledigandet på tillfälligt förordnande uppehållit fjärdingsmannabefattning enligt den nya organisationen, böra givetvis icke löneförmånerna under sådan förordnandetid — vilka torde ligga avsevärt högre än tidigare

åtnjuten lön — tagas i beräkning vid bestämmandet av medellönen. I lönen torde böra få inräknas värdet av förekommande naturaförmåner, uppskattade efter ortens pris, men däremot icke sportler, såsom indrivningsprovisioner o. dyl.

Det ursprungliga förslaget tog icke sikte på någon differentiering av pensionen med hänsyn till förefintliga olikheter i antalet uppnådda tjänstår. I anslutning till vad som gäller vid statlig pensionering synes emellertid en dylik differentiering vara på sin plats. Lämpligt torde härvid vara att uppdela fjärdingsmännen i tre grupper med hänsyn till deras sammanlagda anställningstid, den första omfattande sådana fall, där anställningstiden uppgår till 15 men ej 20 år, den andra sådana, där anställningstiden uppgår till 20 men icke 25 år, samt den tredje fall, där anställningstiden uppgår till 25 år eller därutöver. En skälig avvägning av pensionen i de olika fallen vinnes enligt ämbetsverkets mening, därest pensionen för den första gruppen bestämmes till $^2/_5$ av medellönen, för den andra till $^1/_2$ av medellönen och för den tredje till $^2/_3$ av medellönen. Härvid förutsättes, att dyrtidstillägg icke ifrågakommer.

Därest den av kommunen bestämda pensionen understiger vad som här för de olika fallen angivits, bör statsbidrag icke utgå. Givetvis bör hinder icke möta för vederbörande kommun att fastställa pensionen till högre belopp än som ovan sagts. I så fall bör dock statsbidraget utgå endast för den del av pensionen, som beräknas motsvara en pension, avvägd efter sagda grunder.

Vid sin granskning av det föreliggande utredningsmaterialet har ämbetsverket iakttagit, hurusom vissa redan beviljade pensioner ligga under de uppdragna gränserna. För dessa fall har ämbetsverket övervägt, om icke ifrågavarande förutsättning för statsbidrag borde kunna eftergivas. Då emellertid — när statsbidraget tillkommer — pension kan höjas till erforderligt minimibelopp, utan att någon merkostnad uppstår för kommun, lärer en övergångsbestämmelse av dylik innebörd icke vara behövlig.

I anslutning till vad statskontoret förordade i sitt utlåtande den 31 december 1932 torde *statsbidraget böra fixeras till hälften av den av kommunen beviljade pensionen*, avvägd enligt ovan angivna grunder. Därjämte synes vara lämpligt att uppställa den begränsningen, att statsbidrag, varom här är fråga, *icke skall få överstiga 600 kronor.*

I fråga om *tiden för pensions utgående* har statskontoret anfört:

Statsbidraget synes böra beräknas från och med den dag, kommunen medgivit pension skola utgå, dock tidigast från och med ingången av det kalenderår, under vilket ansökan om statsbidrag enligt den föreslagna författningen ingivits till länsstyrelsen.

Då statsbidrag är avsett att förekomma endast i fall, då fjärdingsmannen icke utan pension äger skälig bärgning, synes kunna ifrågasättas, om icke en årlig omprövning av statsbidraget borde företagas med beaktande av eventuellt inträdda förändringar i fjärdingsmannens ekonomiska förhållanden. Ett stadgande i sådan riktning skulle emellertid sannolikt erhålla allenast en mycket begränsad praktisk betydelse. Med hänsyn, bland annat, härtill anser sig ämbetsverket icke böra förorda en dylik omprövning av statsbidraget, utan synes detta böra utgå så länge kommunen utbetalar pension, dock — i anslutning till vad som gäller vid pensionering av statstjänstemän — i intet fall längre än till och med den dag, då en månad förflutit efter pensionstagarens frånfälle. Det torde kunna förutsättas, att kommunen giver sitt pensionsåtagande en sådan form, att pensionen upphör att

utgå, därest den pensionerade fjärdingsmannen genom arv eller annorledes kommer i så förbättrade ekonomiska förhållanden, att han utan pensionen äger skälig bärgning. I så fall bortfaller uppenbarligen även statsbidraget.

Beträffande den *myndighet, som skulle hava att pröva ärenden rörande statsbidrag,* ävensom *utbetalningen av statsbidraget* har statskontoret anfört följande:

Enligt statskontorets förslag skulle vid prövning av ifrågavarande ärenden bedömas bland annat, huruvida den innehavda fjärdingsmannabefattningen utgjort fjärdingsmannens huvudsakliga sysselsättning samt huruvida fjärdingsmannen utan här avsedd pension åtnjuter skälig bärgning. Med hänsyn till vikten av att i möjligaste mån ett enhetligt avgörande säkerställes synes det önskvärt, att en central prövning av hithörande ärenden kommer till stånd. Huruvida avgörandet skall förbehållas Kungl. Maj:t, såsom exempelvis skett i fråga om ersättning åt vissa lärarinnor vid statsunderstödda enskilda läroanstalter (S. F. S. nr 344/1931), eller anförtros åt en central myndighet, exempelvis statskontoret, såsom skett i fråga om beslut angående förtidspensioner enligt den tidigare omförmälda kungörelsen den 15 januari 1926 (nr 10), kan vara tveksamt. Då här kan bliva fråga om allenast ett jämförelsevis ringa antal pensioneringsfall, har statskontoret för sin del stannat vid att förorda, att den slutliga prövningen av ifrågavarande ärenden lägges i Kungl. Maj:ts hand.

Till Kungl. Maj:t ställd ansökan om statsbidrag bör av kommun insändas till vederbörande länsstyrelse. Vid ansökningen torde böra fogas följande uppgifter beträffande envar av de fjärdingsmän, ansökningen avser:

a) åldersbetyg,

b) protokollsutdrag, utvisande kommunens beslut i pensionsfrågan med angivande av tidpunkten för den nya polisorganisationens genomförande samt tidpunkten, från vilken pension är avsedd att utgå,

c) bestyrkta uppgifter om de anställningar såsom fjärdingsman, vederbörande innehaft, om tiden för varje anställning samt vitsord i fråga om tjänstgöringen,

d) bestyrkta uppgifter om åtnjuten avlöning, sysselsättning vid sidan av uppdraget och inkomst därav,

e) utredning angående vederbörandes nuvarande ekonomiska förhållanden, därvid särskilt bör angivas, om vederbörande varit taxerad till statlig inkomst- och förmögenhetsskatt under de tre senaste åren samt, i så fall, till vilka belopp.

Sedan länsstyrelsen granskat inkommen ansökning och, i händelse av behov, kompletterat densamma med utdrag ur hos landsfogden förda personalanteckningar eller andra erforderliga uppgifter, bör länsstyrelsen hava att med eget yttrande överlämna ansökningen till finansdepartementet. I sitt utlåtande bör länsstyrelsen särskilt angiva, huruvida enligt länsstyrelsens mening fjärdingsmannen av uppdraget haft sin huvudsakliga sysselsättning och förvärvskälla, samt huruvida fjärdingsmannen utan här avsedd pension äger skälig bärgning.

Statsbidraget torde böra utbetalas av statskontoret efter rekvisition av vederbörande kommun.

Beträffande kostnaderna för genomförande av det av statskontoret nu framlagda förslaget har statskontoret framhållit, att de fjärdingsmän, vilka med avseende å antal tjänstår och ålder vid avgången kunde tänkas komma ifråga till erhållande av pension enligt förslaget, uppginge till 287. Skulle

för samtliga de bland dessa fjärdingsmän, vilka haft en medellön av mer än 400 kronor — sammanlagt 161 — statsbidrag utgå, komme den årliga kostnaden för statsverket att belöpa sig till i runt tal 33,000 kronor. Av ovannämnda 161 fjärdingsmän torde emellertid, framhåller statskontoret, icke mer än en tredjedel eller högst hälften fylla förutsättningarna för statsbidrag, vilket skulle innebära, att den årliga kostnaden för statsverket komme att uppgå till 12,000 à 16,000 kronor eller, lämpligen avrundat, 15,000 kronor. Ytterst bleve emellertid statens kostnad beroende på i vilken utsträckning kommunerna komma att pensionera ifrågavarande befattningshavare. Med hänsyn härtill och då under det första budgetår, de nya bestämmelserna bliva gällande, möjligheten att erhålla statsbidrag knappast torde komma att tagas i anspråk i full utsträckning, ansåge statskontoret för sagda budgetår ett anslag å 10,000 kronor vara tillräckligt.

Departementschefen.

Såsom av den föregående redogörelsen framgår förehade Kungl. Maj:t år 1935 till avgörande en av svenska polisförbundet gjord framställning om beredande av rätt till pension av statsmedel åt fjärdingsmän, vilka mist sin anställning i anledning av den år 1925 beslutade nya polisorganisationen. Denna framställning, vilken åsyftade utfärdande av generella bestämmelser rörande dylik pensionsrätt, föranledde icke framläggande för riksdagen av förslag i ämnet. Kungl. Maj:ts ståndpunktstagande vid detta tillfälle innebar emellertid icke ett avvisande i princip av tanken, att statsmakterna skulle under vissa förutsättningar bidraga till pensioneringen av fjärdingsmän, som entledigats i anledning av den nya polislagens tillkomst. Den då föreliggande utredningen ansågs utvisa, att stora svårigheter förelåge att genom generella regler på ett rättvist och rationellt sätt avgränsa de fall, då pensionering under statens medverkan borde äga rum, ävensom att dessa fall icke syntes uppgå till större antal än att frågan om pension lämpligen kunde efter inkomna framställningar i de särskilda fallen underställas riksdagens prövning. I anslutning till Kungl. Maj:ts omförmälda beslut har Kungl. Maj:t till prövning förehaft ett 10-tal framställningar om beredande av pension av statsmedel åt fjärdingsman, som nu avses. I intet av dessa ärenden hava förhållandena emellertid varit sådana, att förslag ansetts böra föreläggas riksdagen.

Den ytterligare utredning i förevarande ämne, som verkställts i anledning av 1936 års riksdagsskrivelse, synes mig bekräfta, att fall kunna förekomma, då staten av billighetsskäl bör bidraga till pensioneringen av här avsedda fjärdingsmän. Beträffande grunderna för statens medverkan till denna pensionering synes förslag nu böra framläggas för riksdagen.

I fråga om de villkor beträffande omfattningen av fjärdingsmannens tjänstgöring m. m., som böra uppställas för att pensionering under statens medverkan må äga rum, finner jag mig kunna biträda statskontorets i dess senaste utlåtande framlagda förslag. I ett icke oväsentligt hänseende anser jag mig emellertid böra förorda en komplettering i skärpande riktning. Jag avser härvid äldre fjärdingsmän, som visserligen formellt kunna sägas hava

lämnat anställningen på grund av den nya polisorganisationen men i realiteten på grund av sin ålder icke kunnat kvarstå eller i varje fall icke bort kvarstå någon längre tid, även om den nya organisationen icke kommit till stånd. Enligt statskontorets förslag skulle kommun kunna göra anspråk på statsbidrag även för pensionering av dylik fjärdingsman. Ett beviljande av statsbidrag i ett sådant fall synes emellertid icke vara förenligt med utgångspunkten för den nu ifrågavarande pensioneringen och bör därför enligt mitt förmenande icke ifrågakomma.

Mot vad statskontoret föreslagit beträffande avvägningen av pensionerna och statens andel i desamma finner jag icke anledning till erinran.

På sätt den föregående redogörelsen utvisar innebär statskontorets förslag, att statens medverkan till pensioneringen skulle ske i den form, att statsbidrag utginge till kommun, som tillerkänt fjärdingsman pension enligt de av statskontoret föreslagna allmänna grunderna, vilka grunder liksom statens bidragsskyldighet skulle regleras genom särskilt utfärdade och av riksdagen godkända författningsbestämmelser. En sådan anordning, enligt vilken prövningen av frågan, om de allmänna villkoren för pensionering under statens medverkan äro för handen, i första hand skulle ankomma på vederbörande kommun, anser jag mig dock icke böra förorda. Med hänsyn till de många och svårbestämbara faktorer, som — enligt vad även statskontoret framhållit — komma att inverka på bedömandet av pensionsfrågor, som nu avses, kunde lätteligen det fall inträffa, att kommun komme att bygga beslut om pension på oriktiga antaganden om rätt till statsbidrag. Detta skulle i sin tur vara ägnat att försvåra en enhetlig och obunden prövning av bidragsfrågan från vederbörande statliga myndighets sida. Såsom lämpligare form för prövningen av hithörande ärenden vill jag förorda, att bemyndigande av riksdagen utverkas för Kungl. Maj:t att i de särskilda fallen besluta angående statens bidrag till här ifrågavarande pensionering i huvudsaklig överensstämmelse med förut angivna allmänna riktlinjer. Kungl. Maj:t skulle sålunda hava att efter inkomna framställningar pröva förhandenvaron av förutsättningarna för statens medverkan, och Kungl. Maj:ts beslut skulle — i händelse dylik medverkan borde äga rum — utmynna i medgivande av rätt för kommun till statsbidrag till pensioneringen under vissa villkor.

Då statens bidrag till ifrågavarande pensioneringskostnader till sin natur äro att likställa med pensionsutbetalningar, torde desamma böra bestridas från anslaget till diverse pensioner och understöd m. m.

Under åberopande av vad sålunda anförts hemställer jag, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen

> att bemyndiga Kungl. Maj:t att, i huvudsaklig överensstämmelse med av mig här förordade grunder, besluta angående statsbidrag till pensionering av fjärdingsmän, vilka blivit entledigade på grund av tillkomsten av 1925 års polislag, att utgå från anslaget till diverse pensioner och understöd m. m.

Med bifall till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan förordnar Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten, att proposition av den lydelse, bilaga vid detta protokoll utvisar, skall avlåtas till riksdagen.

Ur protokollet:

Folke Ericson.